Over het leven van onze Gallische voorouders in de La Tène-periode (IJzertijd) in vier Vlaamse regio's (Waasland, Meetjesland, Pajottenland en Hageland)

Gaan we 2000 jaar terug in de tijd, dan wordt vaak gesproken van een periode waarin primitieve volkeren, barbaren genoemd, onze streken bevolkten. Buiten wat andere volkeren over hen schreven –zelf deden ze dit niet-, weten we nog weinig over deze mensen. Meer en meer komen er echter archeologische vondsten[1] naar boven, die aantonen dat deze vroege bewoners heel wat meer in hun mars hadden dan wat de term barbaars doet vermoeden.

Vele genealogen raken met hun stamboom 500 jaar terug in de tijd, ongeveer 16 generaties. Over wat er voor die tijd gebeurde met onze voorouders, komen we nog bitter weinig te weten. Mijn jarenlange zoektocht leidde me naar een viertal Vlaamse regio's:

- Het Waasland waar mijn vaderlijke voorouders (Van Stappen) al sinds de Middeleeuwen vertoefden en waar de voorouders langs moeders kant (De Dobbelaer) er begin 17de eeuw plots opdoken.
- Het Meetjesland dat ik als redactiemedewerker van De Dobbel-Beker[2] ondertussen vrij goed ben beginnen kennen.
- Het Pajottenland waar mijn voorouders langs moeders kant vandaan kwamen.
- Het Hageland waar ik zelf momenteel met mijn gezin woon en van waar de voorouders van mijn echtgenote (Raymaekers) afkomstig waren.

Het intrigeerde me al altijd te weten hoe zij afstamden van mensen die nog verder in het verleden leefden. We spreken hier dan over 2000 jaar of 20 eeuwen of zeg maar meer dan 60 generaties terug in de tijd. De mens leefde toen van wat de grond opleverde. Hij oogstte al landbouwgewassen, en liet zijn kleine veestapel grazen op een van de vele graslanden. Men maakte toen gebruik van hout, klei, zand en leem om gebruiksvoorwerpen te maken en huizen te bouwen. Stenen, takken en beenderen konden dienen als werktuigen en uit schapenwol weefde men kleren. Geleidelijk aan had men ook de technologie leren kennen om brons en ijzer te winnen uit ertsen die eveneens uit de aarde kwamen. Wanneer het aan iets ontbrak bekwam men het wel via ruilhandel.

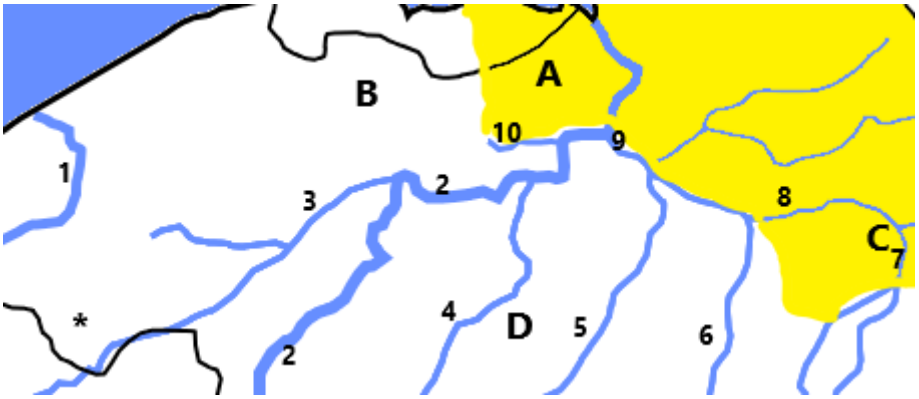
Deze manier van leven toen bestond al langer en zou ook de brede basis blijven van het leven van hun afstammelingen zoals onze voorouders van 500 jaar geleden, die we al beter kennen. We starten onze verkenningstocht eerst met een korte schets van het lokale landschap en van de eerste jager-verzamelaars die er woonden.

De grond waar onze voorouders op leefden

Het Vlaamse grondsubstraat[3] in de vier regio's werd al miljoenen jaren geleden geboetseerd door verschillende natuurfenomenen. In een eerste interessante periode die het Eoceen[4] genoemd wordt, werden deze regio's nog door een zee bedekt. Er zetten zich afwisselend ijzerhoudende zand- en kleilagen af op de zeebodem. Na het tropische klimaat van het Eoceen, volgden verschillende

[1] Voor meer details, ook omtrent de geologie en de menselijke evolutie, zie mijn website www.stap-brug.be.
[2] Het tijdschrift De Dobbel-Beker heeft gedurende 50 jaar aan tal van stambomen (De) Dobbelaer(e), Dobbeleer, Dobbelaar, en andere naamsvarianten aandacht besteed (www.dobbel-beker.be).
[3] We gebruiken hier het woord substraat (als resultaat van het bezinken uit zeewater) om het verschil te maken met de latere dekzanden (meegevoerd met de wind).
[4] Na het Eoceen (53 tot 36 miljoen jaar geleden) volgden nog het Oligoceen (36 tot 26 miljoen jaar geleden), het Mioceen (26 tot 7 miljoen jaar geleden) en het Plioceen (7 tot 2,5 miljoen jaar geleden).

koudere periodes waarin de zee zich geleidelijk aan terugtrok. In het Meetjesland en het Pajottenland kwamen zo eerst Eocene zand- en kleilagen aan de oppervlakte.

De vier Vlaamse regio's (A=Waasland, B=Meetjesland, C=Hageland, D=Pajottenland) direct na het Eoceen: deels al droog, deels nog onder water (geel). De rivieren zullen zich later vormen (1=IJzer), 2=Schelde, 3=Leie, 4=Dender, 5=Zenne, 6=Dijle, 7=Gete, 8=Demer, 9=Rupel, 10=Durme. De latere site van de Kemmelberg (*) dient hier als oriëntatiepunt.

Ook in de zich terugtrekkende Diestiaanse zee worden klei- en zandlagen gevormd op de zeebodem. Geleidelijk aan komen deze ook droog te liggen. De Rupeliaanse klei zal het Waasland en het Hageland omzomen en in de zandlagen zullen door duinvorming in het Hageland getuigenheuvels uit zandsteen ontstaan. Ook tijdens het Eoceen waren er al dergelijke getuigenheuvels gevormd in het Pajottenland.[5]

In het Mioceen botst Afrika tegen Europa wat ook gevolgen zal hebben voor de streek hier: het oppervlak zal licht beginnen afhellen[6] naar het noorden toe en het wegstromende oppervlaktewater zal hierdoor het latere lokale rivierenpatroon doen ontstaan. De eerste paarden zullen langs de Beringstraat vanuit Noord-Amerika ook Azië kunnen bereiken.

Op het einde van het Plioceen is het hier overal droog en is alles begroeid met open bossen en uitgestrekte graslanden. Wilde dieren bezoeken onze streken, terwijl in Afrika de menselijke evolutie zal beginnen met het leren rechtop lopen.

In de loop van miljoenen jaren werd de Vlaamse bodem gevormd vanuit het zich terugtrekkende zeewater. Onze voorouders zullen er later dankbaar gebruik van maken.

---

[5] De getuigenheuvels in het Pajottenland vormen de uitlopers van de Vlaamse Ardennen, deze van het Hageland liggen aan de grens met het vlakke Haspengouw. De Demervallei vormt er ook de grens met de Kempen.

[6] In het Waasland spreekt men van de cuestahelling grenzend aan de Schelde. Het hoogste punt bedraagt ongeveer 30 m. De getuigenheuvels in het Hageland en het Pajottenland kunnen een hoogte van 70 à 80 m bereiken.

De Mettenberg, een getuigenheuvel (56 m) in Halen (Hageland).

In een nieuwe interessante periode voor onze vier regio's, het Pleistoceen[7], zal het tot dan toe gevormde zand- en kleisubstraat, bedekt worden met door noorderwinden meegevoerd zand. Meer zuidelijk in het Pajottenland, raakt enkel nog heel fijn zand (=leem). Een onderliggend kleisubstraat zal moeilijk waterdoorlaatbaar zijn en eerder natte gronden opleveren. Dit zullen later voor de landbouw minder interessante gebieden worden, die zullen langer bebost blijven.

Op het einde van deze periode worden tijdens de laatste ijstijd (=het Laat-Glaciaal) in de meer met zand bedekte noordelijke gebieden door stuifwinden, lokale zandruggen gevormd. Zo ontstaan verschillende hoger gelegen plaatsen, soms ook donken genoemd:

- In het oostelijk deel van het Waasland zijn er de stuifzandruggen Sint-Niklaas-Beveren-Melsele-Kallo, Meerdonk-Verrebroek en De Klinge-Kieldrecht.
- In het Meetjesland is een zandrug tussen Evergem-Lovendegem-Merendree, langsheen de Oude Kale en een meer noordelijke rug vanaf Maldegem en Eeklo.
- Aan de rand van het Hageland vormt er zich bv. een zandverhoging in Donk.

De Meetjeslandse stuifzandruggen zullen de loop van de Schelde gaan beïnvloeden. Die vervoerde tot dan het oppervlaktewater vanuit Midden-België via ondermeer Gent naar de zee. De Vlaamse vallei die zo ontstond zou geleidelijk aan verzanden. De Schelde zal vanaf dan in omgekeerde richting, via Antwerpen, stromen en nieuwe rivierlopen zoals deze van de Demer, Dender, Zenne, Rupel vinden hier hun ontstaan. Er was nog geen getijdewerking op de Schelde, maar de nabijgelegen meer noordelijk gelegen gebieden in het Waasland en het Meetjesland zouden wel een moeras- en veenvorming beginnen ondergaan. In het Pajottenland, gelegen tussen Dender en Zenne, zal tussenin een scheidingskam ontstaan waar verschillende beken opborrelen en het water naar een van beide rivieren zal afvoeren. Het wegstromende oppervlaktewater zal ook leem en klei meevoeren en er overal in de regio een glooiend oppervlak doen ontstaan.

[7] Het Pleistoceen duurt van 2,5 miljoen jaar geleden tot 12.000 jaar geleden).

Het toneel waarop de eerste mensen hier lokaal zullen verschijnen, was zo 10.000 jaar geleden nagenoeg volledig klaar en lag er ongeveer bij zoals we het nu nog altijd kennen.

De eerste bewoners in de vier regio's

De eerste jager-verzamelaars van de Homo Erectus-soort zullen vanuit Afrika nu ook in zuidelijk Europa op verschillende locaties kampen oprichten. Zij verblijven er nog vaak in grotten, hebben het vuur leren beheersen en beginnen een vorm van gesproken taal te hanteren. Voor het eerst begint men door het tegen elkaar slaan van keien die men bv. vond in rivieren, de eerste stenen gereedschappen te maken. Dit waren aanvankelijk eerder vuistbijen en schrabbers om te jagen op wilde dieren en het vlees te bewerken. In het verdere verloop van wat men de steentijden[8] en nadien kan noemen, zullen ze deze steentechnologie tot in de perfectie leren beheersen. Ook uit andere materialen zoals hout, rendiergewei, ivoor (mammoeten) en andere dierlijke beenderen werden gereedschappen gemaakt.

In onze streken is het de Neanderthaler die als afstammeling van de Homo Erectus, hier het eerst als jager-verzamelaar zal verschijnen.[9] Zij zwierven rond en leefden meer in open kampplaatsen in de buurt van waterlopen waar ze bescherming zochten in een soort kuilen in de grond. Zij begroeven hun doden en kenden al rituele elementen zoals offergaven. Vanaf 40.000 jaar geleden verschijnt een andere afstammeling[10] van Homo Erectus die eveneens als jager-verzamelaar in het levensonderhoud van zichzelf en zijn familie zal voorzien. In onze streken duiken ze pas later op als de eerste Mesolithische jager-verzamelaars die fijn afgewerkte stenen gereedschappen produceren met o.a. messen en speerpunten.

Het DNA van deze Mesolithische mensen zal deels de genetische bagage vormen van onze voorouders. Ze leefden als rondzwervende nomaden in kleine groepen, steeds op zoek naar dierlijk en plantaardig voedsel. Ze hadden een ongelooflijke steentechnologie ontwikkeld, konden met elkaar communiceren, beheersten het vuur om zich te verwarmen of om voedsel te bereiden, en vereerden hun doden die in een voor hen mysterieuze wereld verder leefden. Deze culturele bagage werd generaties lang doorgegeven tot bij de laatste echte jager-verzamelaars die hier nog in het Neolithicum vertoefden.

Na de laatste ijstijd zowat 12.000 jaar geleden ontdekt de mens de landbouw en de veeteelt wat zijn levenswijze drastisch zal veranderen. Hij zal nu in de buurt blijven wonen van zijn akkers en veestapel. Wilde granen werden geoogst en een voorraad werd opgeslagen. Nieuwe ambachten zoals het pottenbakken, het vlechten van manden, het weven van linnen uit schapenwol, zouden opduiken. Overal groeit de bevolking. Vanuit het Midden-Oosten zullen de eerste landbouwers ook geleidelijk aan Europa binnentrekken op zoek naar vruchtbare landbouwgronden. Overal worden hiervoor de nu talrijk aanwezige bossen gerooid met stenen bijlen en begint men de eerste nederzettingen te bouwen. Men spreekt nog van eenvoudige landbouwsamenlevingen die uit enkele

[8] Men spreekt van het Paleolithicum of Oude Steentijd, die grotendeels samenvalt met het Pleistoceen. Het Mesolithicum (=Midden-Steentijd) duurt van 12.000 tot 7.000 jaar geleden, en het Neolithicum (=Nieuwe Steentijd) duurt van 7.000 tot 4.200 jaar geleden.

[9] Er zijn sporen van hun aanwezigheid ontdekt te Aalter (rand van de Vlaamse vallei), in Vrasene (Waasland, rand van een beek), op de Congoberg in Vollezele (Pajottenland) en bij de aanleg van het Schulens meer (rand van het Hageland).

[10] Een groep van Homo Sapiens Sapiens was weggetrokken uit Afrika en zal gans de wereld gaan bevolken. Vanaf 40.000 jaar geleden trekken ze het koudere Europa binnen.

families bestaan en nog geen echte leidinggevende elite kennen. In het steppegebied ten noorden van de Zwarte Zee wordt het paard gedomesticeerd.[11]

In de vier regio's blijven nog lang jager-verzamelaars actief en vindt men hun Neolithische sporen op hoger gelegen plaatsen in de buurt van waterlopen. Stuifzandruggen, de cuestahelling in het Waasland, de getuigenheuvels trekken de rondtrekkende nomaden aan. Sporadisch komen de eerste aardewerkscherven tevoorschijn, overal worden ook gepolijste stenen bijlen gevonden. Pas op het einde van het Neolithicum zullen landbouwnederzettingen hier echt hun stempel gaan beginnen drukken. Men spreekt van de bekerculturen[12], landbouwsamenlevingen die aardewerkvormen bakken en versieren met een eerste decoratief motief.

Onze Keltische voorouders verschijnen op het toneel

Het heeft uiteindelijk een paar 1.000 jaar geduurd om het zwervend bestaan van de lokale jager-verzamelaars in de vier regio's om te vormen tot een leven in de eerste vaste landbouw-nederzettingen. Deze waren op andere plaatsen ondertussen reeds uitgegroeid tot de eerste grote beschavingen (bv. Mesopotamië) en dit trok de aandacht van rondtrekkende nomaden die in de buurt vertoefden.

In de al genoemde steppegebieden boven de Zwarte en de Kaspische Zee leefden toen stammen die hun paarden lieten grazen op de uitgestrekte graslanden daar. Zij moeten ook zelf ook ooit jager-verzamelaars zijn geweest en begonnen hun dieren te temmen en de kudden te volgen. Ze kenden echter nog niet de landbouw maar zouden op het einde van het Neolithicum hiervoor beginnen beroep doen op hun buren. En dit gebeurde niet altijd op een vreedzame wijze. Op het Griekse schiereiland vallen de Myceners binnen met hun paarden en strijdwagens, de Ariërs zullen wat later de restanten van de Indus-cultuur inpalmen. Beide volkeren zijn van oorsprong steppevolkeren. Ook in de rest van Europa komen er contacten tussen de eerste landbouwers en de steeds rondtrekkende nomaden. De lokale bevolking keek met enig ontzag naar deze nieuwelingen die de kunst beheersten om met paarden om te gaan. We spreken op het einde van het Neolithicum –tot zowat 4.000 jaar geleden- ook over de eerste Indo-Europeanisering waarbij de lokale bekerculturen het Indo-Europees van de steppevolkeren beginnen over te nemen. Ook verschijnen er paarden en karren, en worden hun begrafenisrituelen nagebootst. Overal zullen er grafheuvels verschijnen waaronder mensen begraven werden. In Centraal-Europa spreekt men van de proto-Kelten, die één van de Indo-Europese talen spreken. De Germanen, de Italiërs en de Slaven worden hun buren.

Vermoedelijk vormt de Unetice[13]-cultuur in Duitsland het eerste kerngebied van deze eerste Kelten. Het is ook hier dat men de eerste bronsbewerking[14] in Europa leert kennen. Voor het aanmaken van dit luxeproduct komen de eerste lange-afstand handelswegen tot stand. Gegeerd is o.a. het tin dat uit Cornwall (Engeland) wordt aangevoerd. Om rituele redenen worden overal bronzen voorwerpen in rivieren en moerassen gegooid. Men spreekt ook van de eerste complexe landbouwsamenlevingen die gegroeid zijn uit de vroegere eenvoudige landbouwsamenlevingen. Er is een hiërarchie ontstaan

[11] Dit gebeurt ongeveer 6.000 jaar geleden, eerst met het oog op vleesconsumptie, later ook als vrachtdieren om karren voort te trekken. Pas later zou men ook leren de paarden te berijden.
[12] In de laatste fase van het Neolithicum werden er zogenaamde klokbekers teruggevonden in het Waasland en in het Meetjesland. De Klokbekercultuur verspreidt zich vanaf 4.000 jaar geleden ook meer over de rest van Europa.
[13] Genoemd naar Unetice, een prehistorische begraafplaats in de buurt van Praag. Het was gelegen op een kruispunt van belangrijke handelswegen: tin werd uit het Engelse Cornwall aangevoerd, barnsteen (=versteend dennenhars als luxeproduct voor sieraden) uit de Baltische regio.
[14] De Bronstijd wordt gedateerd van 2.200 tot 800 v.C., daarna volgt de IJzertijd (van 800 tot 50 v.C.).

met bovenaan een hoofdman/priester die als leidersfiguur optreedt. Deze was nodig om recht en orde te kunnen handhaven in de steeds groter wordende groepen van landbouwnederzettingen.

Zowat 1.000 jaar later worden overal in Europa nu de doden verbrand en verschijnen er urnenvelden. Uit de Unetice-cultuur groeit de Halstatt-cultuur[15] die het gebruik van ijzeren zwaarden en gebruiksvoorwerpen heeft leren kennen.

Ook in de vier Vlaamse regio's is deze Indo-Europese invloed[16] merkbaar en hebben de eerste landbouwers in de Bronstijd de gewoonte om hun doden te begraven onder grafheuvels[17], en om ze later te cremeren, overgenomen vanuit de Keltische rituelenwereld. Het is niet altijd duidelijk of er zich Keltische migraties hebben voorgedaan, sommige historici spreken eerder over cultuurstromingen waarbij een bevolking de invloed ondergaat van andere culturen.

In het Waasland zijn er sporen ontdekt te Sint-Gillis-Waas van een bronstijdnederzetting in de buurt van een grafheuvel. Crematiesporen tonen aan dat dergelijke nederzetting gedurende een langere periode, waarschijnlijk met onderbrekingen, bewoond is zelfs tot in de Vroege Ijzertijd. Door het uitgraven van cirkelvormige greppels, ontstond er centraal een grafheuvel. In de grachten werden later vaak aardewerkscherven en crematieresten teruggevonden. Gelijkaardige vondsten werden gedaan in het Meetjesland en het Hageland. Uit de Schelde en o.a. ook uit de Oude Kale zijn bronzen voorwerpen opgevist.

De La Tène[18]-cultuur in de vier Vlaamse regio's

Na vermoedelijk een langere tijd van niet-bewoonde en verlaten nederzettingen, bloeit er vanaf 450 v.C. overal een levendige cultuur op, die uit de Franse Marne-streek blijkt afkomstig te zijn. Het Keltisch en meer bepaald het Gallisch wordt nu de taal van een aristocratische elite, later ook een krijgerselite. La Tène was gelegen langsheen een handelsweg die dwars doorheen de Alpen een verbinding gaf met de Etrusken en de Romeinen. Men neemt aan dat deze cultuur voortvloeit uit de Halstatt-cultuur, die gegroeid was langs een vroegere meer oostelijke handelsweg in noord-zuid-richting. De culturele invloed van de La Tène-mensen zal ook heel merkbaar aanwezig zijn in onze streken. Op basis van tal van archeologische vondsten kan het dagelijks leven van onze Gallische voorouders hier gereconstrueerd worden. Deze manier van leven is het resultaat van de genetische en culturele bagage van vele generaties voordien. Ook de grond die ze bewerkten en waar ze op leefden was het resultaat van een lange voorgeschiedenis.

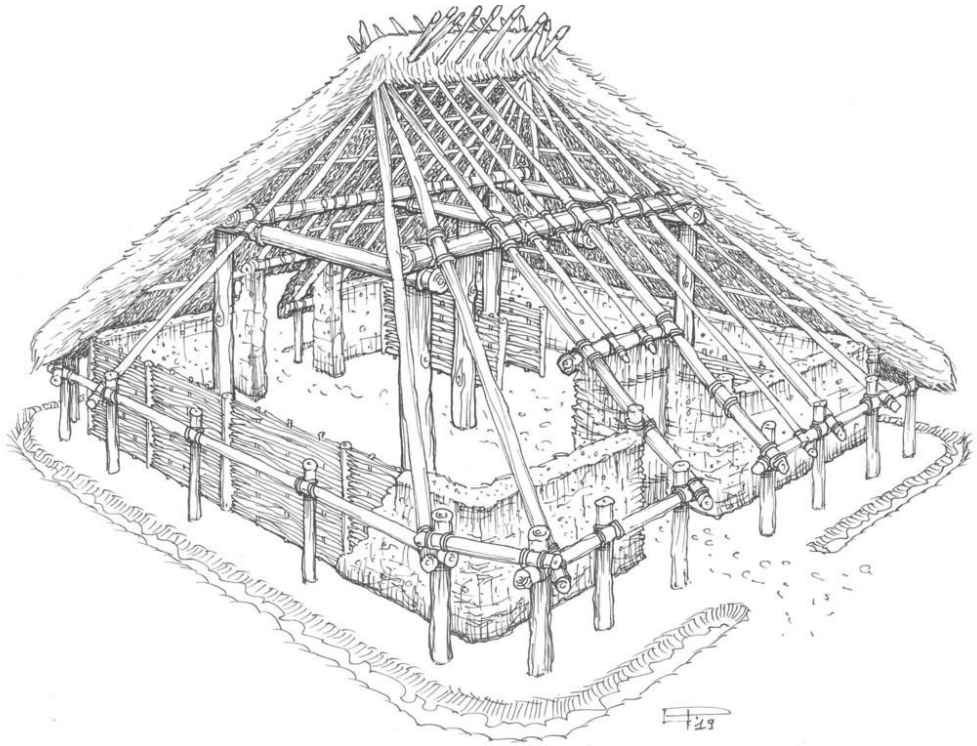
We begeven ons iets meer dan 2.000 jaar terug in de tijd naar wat de 'prehistorie' genoemd wordt, zeg maar de eerste eeuw voor onze tijdrekening begint.

Een familie van een 50-tal personen is al sinds enkele generaties woonachtig op een hoger gelegen plaats voorzien van vruchtbare akkergrond. Deze plaats had ook al in het verleden de aandacht getrokken door de aanwezigheid van hoge grafheuvels en sporen van een vroegere bewoning: brandsporen, scherven van gebroken aardewerk, zelfs afval van het bewerken van stenen. Er stonden enkele langwerpige hoevegebouwen die tot een 20-tal m lang konden zijn. Men was bezig

[15] Genoemd naar het gelijknamige Halstatt nabij Salzburg in Oostenrijk. Men noemt dit ook de Urnenveldcultuur of ook de RSFO-cultuur uit de Rijnstreek, Zwitserland, Frankrijk.
[16] Verschillende riviernamen zoals Durme en Demer blijken een Indo-Europese oorsprong te hebben.
[17] Sporen van grafheuvels zijn ontdekt in het Waasland (o.a. Sint-Gillis-Waas, Haasdonk, Beveren, Kruibeke, Vrasene), in het Meetjesland (Evergem, Ursel, Aalter, Lovendegem, Vinderhoute, Maldegem), in het Hageland (Donk). In het Pajottenland zijn nederzettings- en begrafenissporen vermoedelijk door een meer intensieve landbouw later verloren gegaan.
[18] La Tène is een plaats in Zwitserland in de buurt van Neuchâtel.

om een nieuwe woonplaats te maken. De ganse familie werkte mee om jonge eiken te kappen met hun stenen bijlen en de stammen als palen in de grond te plaatsen op een bepaalde afstand van elkaar. Hiervoor dienden eerst putten in de grond gegraven te worden waarbij men gebruik maakte van eerder primitieve graaftuig gemaakt van hertengewei en hout. Ook voor het dakgebinte maakte men gebruik van palen die met touwen vastgeknoopt werden aan de palen die voor de wanden van het gebouw zouden dienen. De dakbedekking bestond uit gedroogd riet dat groeide aan de rand van een nabijgelegen waterloop. De wanden van het gebouw werden opgevuld met twijgen en takken die in elkaar gevlochten werden, en nadien bestreken met vochtige leem.

Mens en dier leefden samen in dergelijke hoevegebouwen. Er was vooraan een opening om binnen te komen, en ook aan de andere kant was er een dergelijke opening voor de dieren. Onder het dak was er ruimte voorzien om een graanvoorraad te bewaren. Er waren in de buurt naast nog enkele andere gelijkaardige woonhuizen ook enkele kleinere bijgebouwen, spijkers genoemd, die ook konden gebruikt worden voor graanopslag. De oudere generaties hadden ook al eerder een waterput gegraven die wandverstevigd was met gevlochten wilgentwijgen. Water werd opgehaald met een soort manden van eigen makelij. Er werden ook houten emmers gebruikt.

Skelettekening van een hoevegebouw uit de IJzertijd te Nieuwkerken (Waasland).

Het perfect bewaarde vlechtwerk binnenin een Gallische waterput uit Melsele(Waasland). Het ambacht van het vlechten beheersten ze in hoge mate.

Deze Gallische familie droegen linnen kledij gemaakt uit schapenwol, ook al vlas, dat tot lange draden gesponnen werd en nadien geweven. Men maakte hiervoor gebruik van een soort driehoekige weefgewichten uit gebakken klei die dienden om de draden aan te spannen. Met hun kennis van weven en vlechten waren ze ook in staat om zelf touwen te maken. Hun schoeisel bestond uit dierenleder.

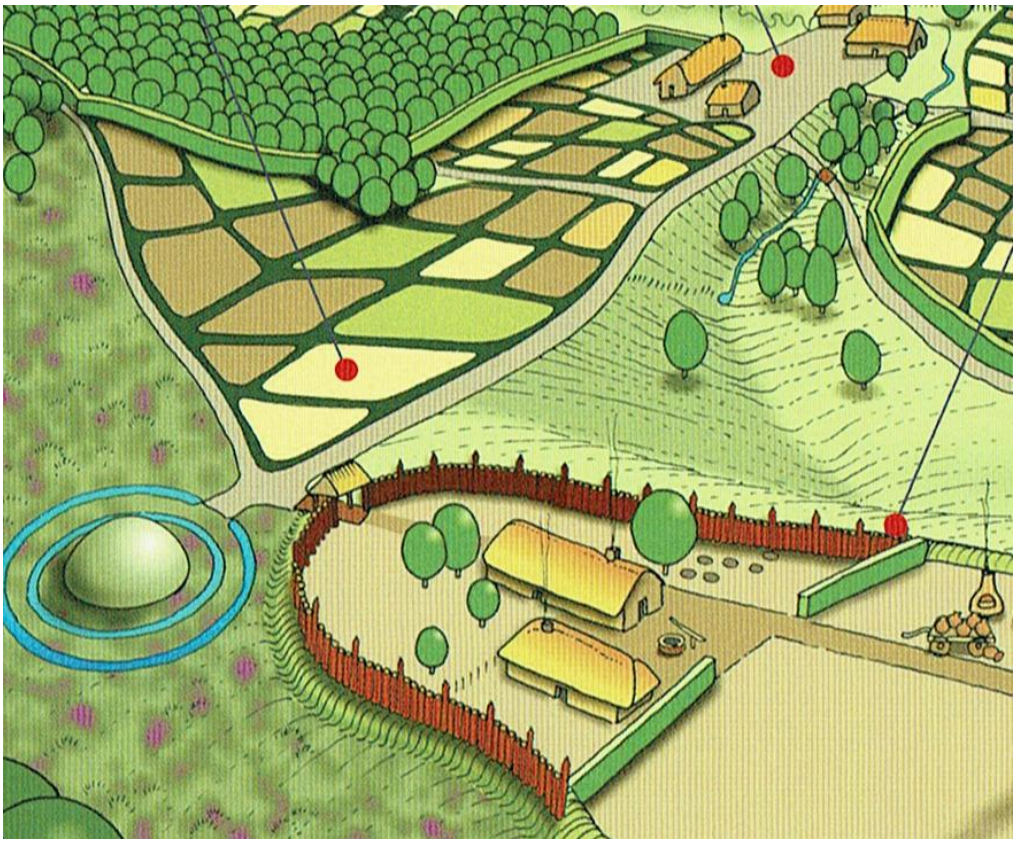
Binnenin de hoeve stond een centrale open haard die bestond uit een ondiepe kuil waarin hout, turfblokken, ook dierenmest werd gestookt. Boven het vuur werd vlees geroosterd. Men bereidde ook voedsel zoals linzen en erwten in hun typisch gebakken aardewerk. Af en toe kwam er een stukje vis op hun houten tafel. In de omringende bossen waren verder noten en bessen in overvloed. Men dronk water, melk van de dieren, ook zelf gebrouwen bier. Meubilair was niet direct voorhanden, men zat en sliep op stro, bladeren, of dierenhuiden.

Rondom de hoeve liepen enkele varkens rond en graasden koeien met hun kalveren binnen een omheining van struiken. Op het erf stond een houten kar en de familie had een eigen paard ter beschikking. Men deed soms beroep op de smidse van een nabijgelegen nederzetting om de ijzeren velgen van de karrewielen, en de hoefijzers van de paarden bij te werken. De echte ijzerproductie gebeurde vermoedelijk in grotere centra, maar lokaal moet men de kennis van het opwarmen en nadien in water afschrikken van ijzeren voorwerpen al onder de knie hebben gehad.

Vlakbij lagen ook enkele akkerpercelen die afgebakend waren met takken en greppels om het vee ervan weg te houden, en er uit zagen als een planmatig bedacht dambord. Men noemde dit raatakkers. Nog steeds teelde men er tarwe, gerst, gierst en haver. Ook spelt en emerkoren waren nog populaire granen. Deze granen werden gemalen met een maalsteen[19], men kon ze ook roosteren. Met het graanmeel werd een soort pap gemaakt, of bakte men in een aardewerk oven zelf zijn brood. Deze oven stond buiten op het erf. De akkers werden bewerkt met harken, rieken,

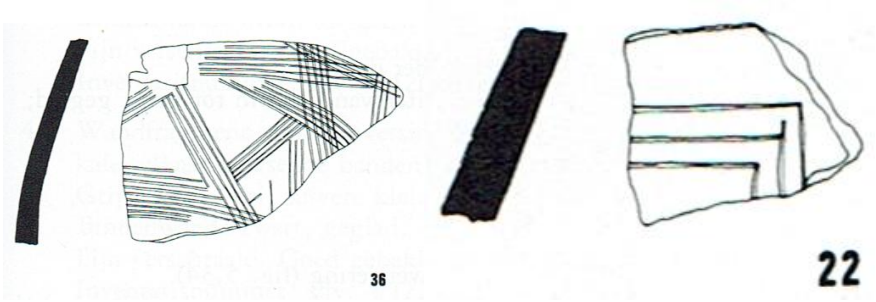
[19] Men kon deze maken uit harde zandsteen die lokaal kon gevonden worden. De sinds lang al aanwezige expertise van steenbewerking zal verder geholpen hebben om de juiste vorm te maken. Er werden ook slijpstenen teruggevonden.

eggen, gemaakt uit eikenhout of dierenbeenderen. De kennis om het land te bewerken hadden ze al eeuwenlang opgebouwd en leverde hen toen al goede oogsten op.

Reconstructie van een hoogtenederzetting uit de IJzertijd omgeven door raatakkers en bosgebieden op de Kesterheuvel (Pajottenland) (B. Van Camp).

De hoevebewoners maakte hun eigen aardewerk. Ze hadden hiervoor in de buurt enkele putten gegraven waaruit ze kleiklompen konden halen. Er werden kleine scherven en zanddeeltjes toegevoegd om het krimpen na het bakken tegen te gaan. Allerlei vormen zoals potten, schalen, kruiken, ook een soort vergiet met gaten in de bodem of de rand, werden handmatig geboetseerd. De oppervlakken werden mooi glad gestreken en met een puntig voorwerp werden er bovenaan sierlijke groeven in getrokken. Bij aardewerk voor dagelijks gebruik werden er nog kleine restjes klei op het oppervlak van de potten gesmeten. De aardewerkvormen werden gebakken in een eigen pottenbakkersoven die eveneens in een hoek van het erf stond. Men bakte ook potten voor hun buren die wat verder op woonden.

Scherven van met La Tène-motieven versierde aardewerkvormen uit Elversele (Waasland).

De Gallische samenleving bestond uit verschillende stammen die zich nogal concurrentieel opstelden tegenover elkaar. Het Meetjesland en het Waasland behoorden tot het gebied van de Menapiërs dat door de Schelde werd gescheiden van het gebied van de Nerviërs. In dit laatste was het Pajottenland gelegen. Het Hageland dan behoorde tot het gebied van de Eburonen. Vermoedelijk waren Nerviërs en Eburonen eerder van Germaanse oorsprong alhoewel het Ketisch door de elite werd gesproken.

Volgens Caesar behoorden ze allen tot Gallia Belgica, het gebied tussen de Rijn in het noorden en het oosten, en de Seine en de Marne in het zuiden. Elke stam bestond op zijn beurt uit kleinere groepen of families, die van elkaar gescheiden leefden door rivieren, heuvels en bossen. Zij waren onderworpen aan het stamhoofd of hoofdman, men sprak van hun cliënten, die belastingen dienden te betalen en diensten dienden te leveren.[20] Mogelijk was een van de ouderlingen van de familie die we zonet beschreven, regelmatig aanwezig op ruimere stamcontacten.

In de La Tène-periode was de Gallische bevolking al sterk aangegroeid, en begonnen de stamhoofden ook meer richting de samenlevingen van Grieken en Romeinen te lonken. Dit was een fenomeen dat twee millenia eerder al eigen was aan de steppevolkeren: het ontstaan van een meer agressieve krijgerselite die toen belust was op snelle rijkdom. De buren hielden de Kelten nauwkeurig in de gaten. Griekse historici hadden het als eerste over de *keltoi* die ze als barbaren omschreven, wat zoveel betekende als een andere taal sprekende. Vanaf 400 v.C. vallen de Kelten zelfs Noord-Italië aan en rukken op tot Rome. In Griekenland zal Delphi verwoest worden. De naam Galliërs komt eigenlijk voort uit verwarrende Romeinse vertalingen (*celtae, galli*) van het woord *keltoi*. Galliërs en Kelten duiden dus op dezelfde stammen.

In 58 v.C. zal Caesar dan eigenhandig beginnen aan de verovering van heel Gallië. Hij maakt daarbij handig gebruik van de wisselende bondgenootschappen tussen de verschillende stammen om ze één voor één uit te schakelen. Het jaar daarop zal hij al naar het gebied van de Nerviërs trekken waar hij het gevecht zal aangaan tegen een coalitie van verschillende stammen waaronder de Menapiërs en de Eburonen.[21] Er is sprake van een Gallisch leger van duizenden krijgers. Mogelijk waren er hier ook enkele mannen bij van de familie die we hierboven al van nabij volgden. Dezelfde stammencoalitie wordt ook genoemd bij de opstand een paar jaren later van de Eburonen. Of er in onze streken echt gevechten met Romeinse soldaten hebben plaatsgevonden, is nog onduidelijk. [22]

Over de Gallische handelswegen

De voorouders van de Gallische familie die we in de La Tène-periode volgen, waren al sinds 2.000 jaar ook actieve handelaars. In het begin van de Bronstijd ontstond de Unetice-cultuur op een kruispunt van handelswegen en werd het voor de bronswinning broodnodige tin vanuit het zuiden van Engeland over land vervoerd. In onze streken moeten deze tin-transporten met karren voorbij zijn

[20] Het is niet duidelijk of het stamhoofd zoals in het feodale systeem als tegenprestatie een zekere bescherming gaf aan de onderworpen families. Er was ook nog geen sprake van landeigendom voor de Gallische landbouwers. De akkerpercelen en de grond waar nederzettingen op gebouwd werden, behoorden meer tot de stam zelf.

[21] Slag bij de Selle, in Noord-Frankrijk waar de Schelde ontspringt.

[22] Er zijn geen echte sporen teruggevonden van militaire contacten. Mogelijk stelden de Romeinen alles op de onderwerping van de Noord-Franse hoofdplaatsen van de Menapiërs en de Nerviërs (=Bavai nabij Valenciennes).

getrokken. Bronzen luxe-voorwerpen zoals bijlen werden toen ook van daar meegebracht.[23] Een belangrijke handelsweg ontstond dwars van de Franse kustgebieden over het zuiden van West-Vlaanderen en het Pajottenland, naar Keulen en verder. Gallische stammen zoals de Menapiërs en de Nerviërs bouwden later enkele hoogteversterkingen langsheen deze weg om lokaal de handel te controleren. Het is zo dat de belangrijke sites van de Kemmelberg en van de Kesterheuvel (Pajottenland) zijn beginnen groeien. Men kende er een elite die goed konden leven van de handel. Er waren ook meer belangrijke pottenbakkerijen en een bescheiden ijzerwinning. Dunwandig luxe-aardewerk dat mooi afgewerkt en versierd werd, soms ook rood tot paars beschilderd, vond van hieruit zijn weg tot bij de Gallische families in de vier regio's. Ook het bekende La Tène-aardewerk dat hier overal werd aangetroffen is via handelswegen tot hier geraakt vanuit de Franse Marnestreek. En via de belangrijke handelsroute over de Alpen geraakten Gallische producten tot bij de Etrusken en later de Romeinen, vaak in ruil voor luxe-producten en wijn die dan Gallische mannen en vrouwen het nodige plezier gaf.

Grotere versterkte nederzettingen die als hoofdplaats van een stam dienden, oppida genoemd, waren in onze meer ontoegankelijke streken met bossen en moerassen, niet aanwezig. Ze werden wel meer zuidelijker aangetroffen. Het dichtst bij ons gelegen is Titelberg in de buurt van Differdange en het drielandenpunt tussen België, Frankrijk en Luxemburg. Vaak werden hier de gouden Gallische munten geslagen die sporadisch ook opdoken in onze regio's. Deze munten dienden vermoedelijk nog niet als een betaalmiddel en waren eerder bestemd als een soort statussymbool voor de elite. Men kende voornamelijk nog steeds overal een vorm van ruilhandel Ook de glasproductie gebeurde meer in deze grotere centra van waaruit dan sieraden zoals kralen en armbanden langs het Gallische wegennet tot bij lokale families terecht kwamen. De techniek om glas te maken bestond al langer en ook hier maakte men gebruik van zogenaamde aardmaterialen. Bij het pottenbakken deed men zo beroep op kleiklompen die men uit de grond haalde en die nadien als vormen uitgebakken werden. De brons- en ijzertechnologie ontstonden uit klompjes koper- en ijzererts die af en toe bij het pottenbakken mee verhit werden. En bij temperaturen vanaf bv. 700 °C konden ook zanddeeltjes beginnen week worden en glasbolletjes vormen. Onzuiverheden in het zand zorgden voor de eerste kleuren. Armbanden ontstonden door gebruik te maken van een soort mal waarrond het glas week werd door verhitting en de juiste vormen aannam.

Glazen kralen en armbanden teruggevonden op de Kesterheuvel (Pajottenland).

[23] Ook in de Ijzertijd werden bronzen voorwerpen zoals mantelspelden nog verhandeld.

Voor de ijzerwinning[24] had men het kostbare tin niet langer meer nodig. Het ijzererts (ijzeroer) kon gevonden worden in de lokale ondergrond of in waterlopen in de vorm van verharde ijzerzandsteen. Men bouwde dan kleine veldovens uit gebakken klei waarin het ijzererts gelegd werd met daar bovenop houtskool voor de verbranding en de opwarming. Een handmatig aangedreven blaasbalg leverde voldoende blaaslucht op. Er ontstond dan in de oven een sponsachtige ijzerklomp met onderaan een soort afvalproduct, de zogenaamde metaalslakken. De ovenwand werd dan stukgeslagen en de klompen verder gesmeed tot de gewenste vormen.

Tussen de Gallische nederzettingen die in onze vier Vlaamse regio's waren ontstaan, groeiden geleidelijk aan ook nieuwe wegen langs waar er onderlinge contacten stonden en er ook een handelsverkeer met paard en kar verscheen. Deze eerste e wegen zijn dan later bij de Romeinse inval verder strategisch verbeterd tot heerwegen en heirbanen die nog altijd zichtbaar zijn in ons huidige wegennetwerk. Zo liggen de oude Gallische sites van Sint-Gillis-Waas, Vrasene en Beveren langsheen de heerweg van Antwerpen naar Brugge. In het Pajottenland ligt de site van de Kesterheuvel langsheen een oude Gallische handelsweg, de huidige Heerbaan en Kesterweg. En in het Meetjesland lagen de IJzertijdsites van Lovendegem, Vinderhoute en Ursel langsheen de oude Gentse heirweg naar Brugge.

De oude handelsweg tussen Boulogne-sur-Mer (5) en Keulen (6), werd de slagader van Gallië genoemd. De weg passeert de Kemmelberg (West-Vlaanderen) en de Kesterheuvel (Pajottenland) en leidde in het oosten tot in Unetice (2) nabij Praag. Een belangrijke noord-zuid-as voor handel met Rome (9) liep via Titelberg (10) en La Tène (4). Andere markante plaatsen zijn Cornwall (7), Halstatt (3), het Indo-Europese steppengebied boven de Zwarte en de Kaspische Zee (1) en het Midden-oosten (8).

Druïden communiceren met de doden en de goden

[24] Het is opvallend dat Indo-Europese volkeren steeds een grote metallurgische kennis hebben gehad. De eerste koperwinning gebeurde in het Neolithicum al in de Balkan, in de Bronstijd waren de Hettieten in Anatolië de eersten die de ijzerbewerking kenden en ook bekend stonden als bekwame edelsmeden.

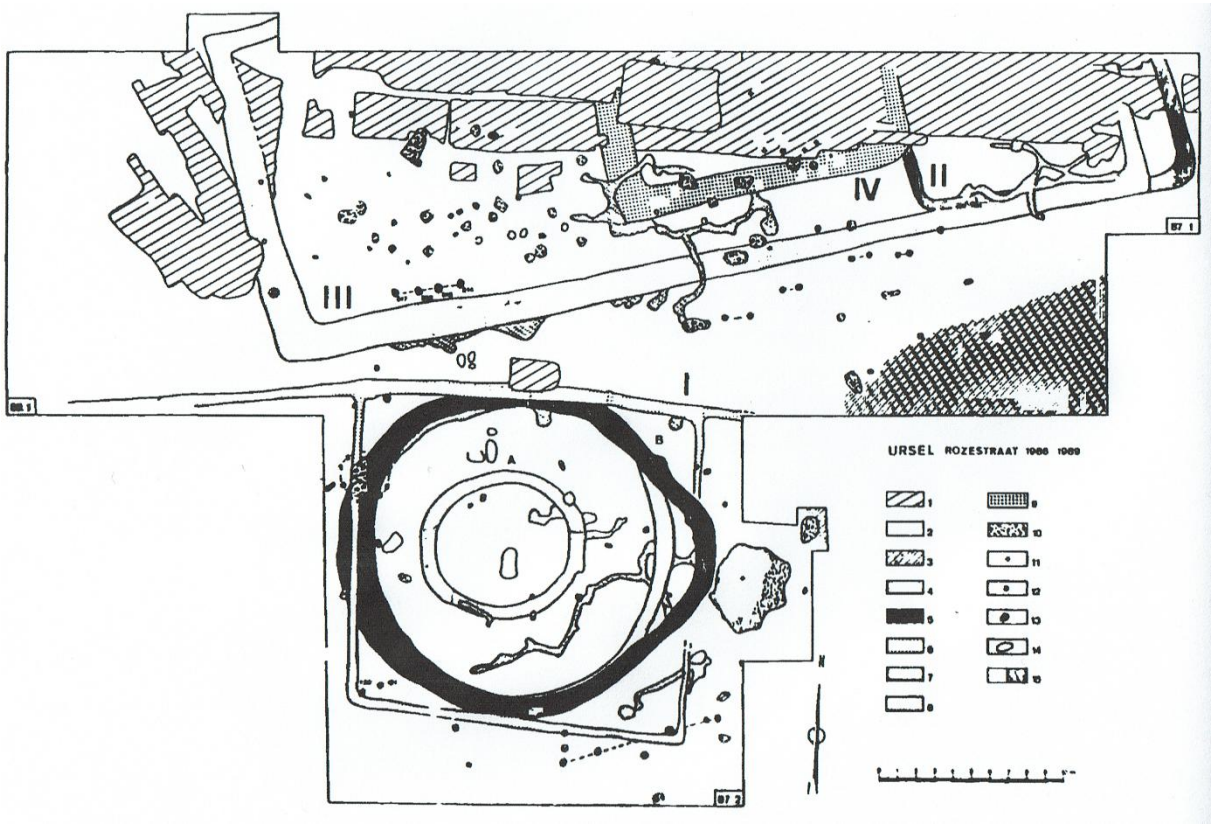
In onze Gallische familie is één van de ouderlingen overleden. Men is bezig met de begrafenisrituelen voor te bereiden. Met enkele houtblokken wordt een brandstapel klaargemaakt. Om de reis naar de wereld van de voorouders gemakkelijker te maken zal de overledene ook voedsel meekrijgen dat naast zijn dode lichaam op de brandstapel komt te liggen. Hij heeft zijn linnen kleding nog aan en enkele blauwe kralen en een ijzeren haarspeld als sieraad. De Galliërs waren bekend als trotse lui die aandacht besteedden aan hun voorkomen. Een bijzondere persoon in lange gewaden, een druïde, is ondertussen onderweg uit een van de nabijgelegen nederzettingen en zal het verbrandingsritueel leiden. Alles is klaar voor de ceremonie van 's anderendaags.

De druïde knikt om de brandstapel even verderop bij de oude grafheuvel van de voorvaderen, aan te steken. Hij prevelt enkele rituele zinnen die enkel hij kent, en kijkt naar de eik die op de begrafenisplaats uitkijkt. De nabestaanden van de overleden persoon kijken al jammerend en wenend toe hoe het vuur het dode lichaam zal herleiden tot assen en wat verbrande beenderen. De bijgeplaatste voedselpotten breken door de warmte van het dodenvuur.

Deze Galliërs kenden nog enkel het cremeren van hun doden. Eeuwenlang werden de verbrande beenderen van de dode persoon na de crematie zuiver gemaakt en in een urne geplaatst op een grafveld, vaak in de buurt van een nog oudere begrafenisplaats toen men doden nog gewoon aan de aarde toevertrouwde, vaak onder een heuvel die omringd was door een greppel. Men maakte nu meer gebruik van een doek waarin de brandresten geplaatst werden, soms nog van een urne waarin naast de beenderen ook de verbrandingsresten terecht kwamen. De druïde plaatste alles in de greppel van de heuvel, samen met de scherven van de voedselpotten en de kralen. De dode was nu definitief bij de voorvaderen en de andere overleden familieleden.

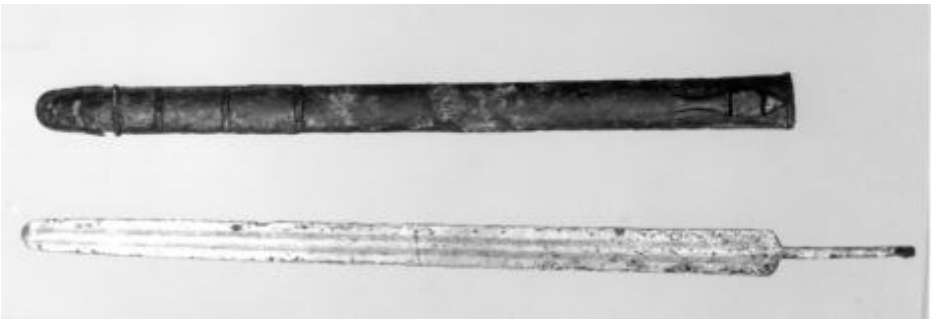
Dit ceremonieel moet ook bij de Galliërs van toen een grote indruk hebben nagelaten. Zij leefden van oudsher in een natuurwereld met bergen, bossen, en rivieren, die alle als natuurgoden[25] werden vereerd. Bomen speelden een belangrijke rol met hun wortels in Moeder Aarde, en hun kruin tot in de hemel waar zon en sterren regelmatig verschenen en van waaruit regen en donder konden neerdalen. De druïde was de enige die met deze goden kon praten, en ook de familieleden gerust stelde over de reis van hun doden naar deze mysterieuze wereld. Door zijn gezag was hij ook een van de leidende figuren binnen de Gallische samenleving. Hij gaf verder ook vanuit zijn wijsheid onderricht, en gaf zijn oordeel bij geschillen. Het was een traditie dat de jarenlang verworven kennis die uit het hoofd geleerd was, niet werd opgeschreven en voorbehouden bleef voor de kleine wereld van de druïden.

[25] Men kende niet zoals de Grieken en de Romeinen stenen afbeeldingen van de goden. Mogelijk hadden ze wel houten beeltenissen.

Op sommige plaatsen (bv. Ursel, Meetjesland) werden rond oude grafheuvels rechthoekige grafmonumenten (vanaf 15 op 15 m en vaak groter) gebouwd omgeven door greppels en houten vlechtwerk. Er waren hier ook offerplaatsen en er werden ceremoniële palenrijen ontdekt.

De Galliërs kenden ook al sinds lang het rituele gebruik om bronzen voorwerpen in rivieren en moerassen te gooien. Messen en zwaarden werden doorboord, geplooid of gebroken. In de La Tène-periode zijn er dergelijke ijzeren wapens teruggevonden in de buurt van de nederzettingen van Donk (Hageland) en Kester (Pajottenland). In de buurt van Donk moet dit zwaard een tijd in het veen gelegen hebben dat zich rond de nederzetting had gevormd.

Afbeelding Gallisch zwaard dat bij de aanleg van het Schulensmeer nabij Donk aan de oppervlakte kwam. Het was ongeveer 85 cm lang en was voorzien van een mooi versierde behamerde schede.

Onze Gallische erfenis

Tijdens de metaaltijden waren de Galliërs de eersten die hier min of meer permanente nederzettingen bouwden die zouden uitgroeien tot de eerste Vlaamse gehuchten. Ze waren

gesitueerd op strategische landbouwplaatsen, die vlot toegankelijk waren via hun wegennet. De eerste namen van dorpen en rivieren zijn zo van Gallische origine.

Het Gallisch als taal werd gesproken door een elite en zou later vervangen worden door het Latijn en het Germaans, beide met nog Keltische accenten. De belangrijke handelsweg tussen het Noord-Franse Boulogne-sur-Mer en het Duitse Keulen zou als feitelijke verdedigingslijn van de Romeinen, later onze nieuwe taalgrens worden. Onze Gallische voorouders bleven hier wonen na de komst van de Romeinen. Er ontstond een Gallo-Romeinse of Keltisch-Romeinse cultuur waarvan de vele archeologische vondsten illustreren op oude La Tène-nederzettingen vaak in de buurt van nog oudere grafheuvels en urnenvelden.

Galliërs en hun Keltische voorouders waren van oorsprong nomadische steppevolkeren die de kunst onder de knie hadden om met paarden te rijden, of om met paard en kar rond te trekken. Ze mengden zich met de eerste landbouwvolkeren in onze streken en speelden een belangrijke rol bij de verspreiding van de metaaltechnologieën. Zij zouden bijna zeker zijn uitgegroeid tot een eerste groot Europees rijk, ware het niet dat Caesar en de Romeinen deze plannen net op tijd afblokten.

Wat er verder nog overblijft van onze Gallische voorouders zijn hun crematieresten, hun scherven, sporadisch enkele metalen voorwerpen en de paal- en greppelsporen van hun nederzettingen. Alle materiaal van organische oorsprong (bv. hout, kleding, touwen, takken, gewei van dieren) zijn vergaan, op soms enkele vondsten na op de dichtgeslibde bodem van waterputten. Opmerkelijk is verder hoe weinig vondsten van metalen voorwerpen in onze vier regio's zijn teruggevonden. Was het gebruik nog niet echt ingeburgerd en voorbehouden aan de elite, of zijn bv. de meeste ijzeren gebruiksvoorwerpen, wapens, nagels, hoefijzers weggeroest in de Vlaamse bodems?

Veel van wat we nu weten over onze barbaarse voorouders is nog niet zo lang ontdekt bij opgravingen en taalkundige studies. Het is ooit anders geweest en het feit dat de Kelten zelf geen geschreven bronnen hebben achtergelaten maakte het er zeker niet makkelijker op. Verrassend genoeg blijkt hun manier van leven een fase te zijn in onze geschiedenis, die eigenlijk niet zo veel verschilt van bijvoorbeeld het leven in een dorp op het platteland tijdens de Middeleeuwen. Ook dit was vooral gebaseerd op oude landbouwgewoonten, weliswaar nu meer in een feodale wereld en een sterke aanwezigheid van kerken en abdijen. Priesters en monniken hadden de rol overgenomen van de Gallische druïden. Spreken over de barbaren is op zijn zachtst gezegd nog weinig respectvol tegenover zij die mee aan de basis stonden van ons huidig bestaan.

In ons Vlaamse DNA[26] zitten nog sporen van de Mesolithische en Neolithische jager-verzamelaars die als eersten onze streken bevolkten en oorspronkelijk uit Afrika afkomstig waren. Andere jager-verzamelaars zouden nog duizenden jaren rondtrekken in het Midden-Oosten en er op een gegeven moment de landbouw en de veeteelt leren kennen. Hun DNA was er in die periode wat anders beginnen uitzien en dit zal vanaf 12.000 jaar geleden door vermenging met de Europese jager-verzamelaars in ons bloed beginnen terecht komen. Pas op het einde van het Neolithicum geraken deze mensen tot in onze regio's. Andere groepen jager-verzamelaars hadden in het steppegebied ten noorden van de Zwarte en de Kaspische Zee, enkel een meer rondtrekkende vorm van veeteelt (paarden, schapen) leren kennen. Hun Indo-Europese DNA zal ook via migraties terecht komen bij de eerste Europese landbouwers in Centraal-Europa.

[26] M. Larmuseau, Bestaat Vlaams DNA?, Youtube. Onze Vlaamse voorouders waren vrij honkvast. Hun DNA werd beïnvloed door drie migratiegolven: de jager-verzamelaars, landbouwers uit het Midden-Oosten en een sterk aanwezige migratie van volkeren uit het oosten (Bronstijd).

Ons DNA-profiel (dus niet enkel het Y-chromosoom) is overigens ook een gemengd Gallisch (2/3)-Germaans(1/3)- profiel gebleken dat overeenstemt met het DNA-profiel van de Gallische en respectievelijk Germaanse bevolkingsgroepen die hier leefden in de 7de eeuw of vroeger. Het kan dat dit de Galliërs waren die hier in de Ijzertijd al woonden en de Franken die later zijn ingeweken, verder onderzoek moet dit bevestigen.[27]

M. Van Stappen, 2021, www.stap-brug.be

Enkele bronnen

Atlas van de Wereldgeschiedenis, 1998

J. Diamond, Zwaarden, paarden & ziektekiemen, 2000

E. Aernoudt, Materialen maken geschiedenis, 2003

Historia 1, 2006

Historia 2, 2008

H. Clerinx, Kelten en de lage landen, 2005

U. Janssens, De heidenen, 2009

Atlas van de Europese talen, 1989

B. Van Camp, Archeologie in Gooik, 2014

U. Janssens, De Oude Belgen, 2007

[27] Mailcommunicatie 4.11.2025 met Prof. M. Larmuseau, KULeuven. Dit is o.a. gebaseerd op onderzoek uitgevoerd op terug gevonden skeletten op een oud kerkhof in Koksijde.